

1. LIRIKA, POETSKI I JEDNOSTAVNI OBLICI

LIRIKA

-jedan od triju velikih književnih rodova

-književni rod kojemu pripadaju književna djela u kojima su iskazani osjećaji, misli i doživljaji

-kraće književno djelo napisano u stihovima

LIRSKA POEZIJA

-pjesnički stil koji izražava osjećaje riječima, bilo pismenim bilo usmenim

-kratka i zasnovana na jednom jedinstvenom osjećaju ili raspoloženju

-predstavlja jednu od temeljnih mogućnosti umjetničkog izražavanja

RITAM- podizanje i spuštanje glasa u govoru ili čitanju, izmjena dugih i kratkih, naglašenih i nenaglašenih slogova

RIMA- glasovno podudaranje slogova na kraju stiha, postoje križna (abab), obgrljena (abba), parna (aa bb cc), nagomilana rima (aaaa) i isprekidana (abcb)

STROFA-više stihova u pjesmi (najmanje 2) koji čine cjelinu, vrste strofi (dvostih, trostih, četverostih, peterostih...)

STIH- redak u pjesmi koji se odlikuje posebnom zvučnošću i ritmom

stihovi prema broju slogova: peterac, šeterac, sedmerac...

VEZANI STIH: stih koji je vezan rimom, strofom ili približno jednakim brojem slogova u stihu

SLOBODNI STIH: nije vezan rimom ili strofom

PODJELA LIRIKE

1.) prema temi:

misaona lirska pjesma

socijalna lirska pjesma

ljubavna lirska pjesma

domoljubna lirska pjesma

religiozna lirska pjesma

pejsažna lirska pjesma

2.) prema tradiciji:

himna

oda

elegija

epigram

epitaf

ditiramb

3.) prema obliku:

pjesma u prozi

4.) prema jeziku:

dijalektalna pjesma

Broj stihova u strofi:

distih ili dvostih – strofa od 2 stiha

tercet – strofa od 3 stiha

katren – strofa od 4 stiha

pentastih – strofa od 5 stihova

sektina – strofa od 6 stihova

Sonet – pjesnički oblik od 14 stihova raspoređenih u dva četverostiha i dva trostiha.

Osjetilni poticaji

vizualni (vid)

auditivni (sluh)

taktilni (opip)

gustativni (okus)

oflaktivni (njuh)

STILSKA SREDSTVA I PRIMJERI NJIHOVE UPORABE

ASONANCA – ponavljanje samoglasnika radi postizanja nekog dojma:

"Jesenje veće"

ALITERACIJA – ponavljanje suglasnika radi postizanja nekog dojma:

"Mre i motri kako mrke bivaju
vrbe, crneći se crnim vranama."

ANAFORA – ponavljanje riječi na početku stiha:

"Sve moje stihom zadržane sate,
Sve sačuvane sne iz davnog doba."

EPIFORA – ponavljanje riječi na kraju stihova:

"Ždral putuje k toplom jugu – u jeseni,
a meni je put sjevera – u jeseni."

ONOMATOPEJA – oponašanje zvukova iz prirode:

"I cvrči cvrči cvrčak na čvoru crne smrče"

METAFORA – riječ ili izraz prenesenog značenja:

"Golema harfa sja" (umjesto: "Sunce sja!")

PERSONIFIKACIJA – neživom se daju osobine živog:

"Po veseloj livadici"

EPITET – ukrasni pridjev:

"Isuse blagi, u doba kasnih sati"

LITOTA – uporaba blažeg izraza

"Mene više nema" (umjesto: "Mrtav sam")

POREDBA – uspoređivanje pojmova:

"Volio sam je kao travu"

IRONIJA – kaže se suprotno onome što se misli:

"Pitao jednom tako jednoga vrli pitac neki" ("vrli" znači osobit, a ovdje se omalovažava)

HIPERBOLA – preuveličavanje:

"Silni gromi, silni udi"

GRADACIJA – postupno jačanje ili slabljenje početnog dojma:

"Pilji i gledi i vidi"

OKSIMORON – spajanje suprotnih pojmova:

"O mrtvi živote!"

POLISINDETON – ponavljanje veznika bez gramatičke potrebe:

"I posna i bosa da prostiš
I hladna i gladna"

ASINDETON – nizanje riječi bez gramatičkog povezivanja:

"Vedro nebo, vedro čelo"

INVERZIJA – obrnut poredak riječi:

"A zapitani odgovor njemu hitan tad dade" (glagol je na kraju stiha)

RETORIČKO PITANJE – pitanje koje ne zahtjeva odgovor:

"Magla, štoli Unu skriva?"

PJESMA U PROZI

Pjesma u prozi je kratki hibridni književni oblik koji u sebi objedinjuje osobine poezije i proze, koje se u teoriji književnosti tradicionalno razmatraju kao odvojeni književni rodovi.

STRUKTURA MODERNE LIRSKE PJESME

Suvremena poezija bila je nastavak na poeziju koja je počela u drugoj polovici 19. stoljeća, u francuskoj književnosti. Bila je to poezija moderne. Dakle, **pjesnici Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud i Stephane Mallarme** uzori su koje slijedi cijelo suvremeno pjesništvo.

Moderna lirika predstavlja i poznavanje cijele dotadašnje pjesničke tradicije. Zahtijeva već pri samom čitanju najveću moguću koncentraciju, traži neku vrstu suradnje pjesnika sa čitateljem. Naime, **moderna lirika više sugerira nego govori, više upućuje i fascinira, a ne izaziva toliki užitek u tradicionalnom smislu te riječi.**

Moderna lirika izbjegava komunikaciju preko ustaljenih, uobičajenih putova. Traži razumijevanje pojedinih riječi, sklopova zbog otkrića posebne pjesničke kvalitete riječi. One su zasnovane na izrazitom odnosu ritmova, zvukova i značenja. Zahtijeva razumijevanje isključivo na temelju senzibilnosti čitalaca.

Moderna poezija zapravo **izražava “otpor” prema izražavanju općih i prirodnih osjećaja, često je hladna, misaona i prelazi u prezir prema svakoj sentimentalnosti.**

Ona nastoji da se izražavanje emocionalnog života strogo individualizira, postane izazivanje isključivo takvih emocija koje su strogo vezane samo za pjesništvo. Vrhovni zahtjev moderne lirike jest **savršenstvo jezičnog izraza**, ali nema nikakvih općih pravila za tehničko savršenstvo pjesničkog izraza (paradoks).

Smatra se da klasična tematska podjela u modernoj lirici nema nikakvog smisla, prevladava isključivo sklonost prema nekim temama kao što su čovjekova izgubljenost, kriza kulture, svrha i smisao samog pjesništva.

LIRSKO - EPSKE VRSTE

POEMA

lat. *poema* – pjesnička tvorevina, takva književna vrsta u kojoj se fabularni elementi isprepliću neposrednim lirskim izričajem, a motivi povezuju, osim fabularnim vezama, i asocijativnim nizanjem karakterističnim za lirsku poeziju

ROMANCA

španj. *el romance*; pjesma s redovno ljubavnom temom ,a obuhvaća neki događaj koji živo opisuje, često ubrzanim ritmom, s prevladavajućim osjećajem vedrine

BALADA

provansalski *balar* znači plesati, balada pjeva o stradanjima i nesrećama polaganijim ritmom koji nosi tužnu intonaciju; neka unutarnja nelagoda redovno prožima njezine junake, a tragična smrt junaka njezin je uobičajeni završetak

(narodna balada Hasanaginica)

2. EPIKA I PROZA

EPIKA

- književni rod
- iznosi događaje

tema – ono o čemu se u djelu govori

motivi – manje tematske jedinice

- svako epsko djelo ima **priču**
- priču pripovijeda **pripovjedač** – u **1. licu (ja)** ili u **3. licu (pripovjedač je netko izvan priče)**.

fabula – niz događaja povezanih onako kako bi se mogli dogoditi

siže – niz događaja onakav kakav je u književnom djelu

kompozicija – način na koji je djelo sastavljeno u cjelinu od manjih dijelova (odlomaka).

vanjska kompozicija – poglavlja

unutrašnja kompozicija – može biti kronološka, retrospektivna ili uokvirena

lik – određujemo fizičku, psihološku, socijalnu, etičku i govornu karakterizaciju lika

prostor i vrijeme radnje

stilske značajke – naglasak može biti na zbivanju ili likovima; pripovjedačke tehnike – pripovijedanje, opisivanje, monolog, unutrašnji monolog

ideja djela

EPSKE VRSTE

1. EPIKA U STIHU

- a) **epska pjesma** – obrađuje jedan događaj
- b) **ep** – opširno epsko djelo, ima glavni događaj i glavne likove te sporedne radnje i likove
- c) **epopeja** – prikazuje reprezentativne junake i događaje presudne za opstanak nekog naroda

2. EPIKA U PROZI

A) **jednostavni epski oblici:**

mit – priča koja objašnjava nešto čovjeku nepoznato

bajka – pojavljuju se nestvarni događaji i likovi koji se isprepliću sa stvarnim događajima. Postoji polarizacija likova na dobre i zle.

basna – pisana je u obliku alegorije. Likovi su najčešće životinje preko kojih se prikazuju ljudski karakteri.

legenda - pripovijeda o životu nekog čovjeka čije ponašanje predstavlja uzor drugim ljudima

saga – priča o nekom događaju iz daleke prošlosti

zagonetka – poseban oblik postavljanja pitanja

vic – sažeto iznosi neke situacije, događaje ili karaktere na način da na kraju izaziva komičan dojam

B) složeni epski oblici:

novela – kraća pripovjedna vrsta u kojoj se u sažetom obliku najčešće obrađuje jedan lik ili događaj

pripovijetka – pripovjedna vrste veća od novele, a manja od romana

roman – velika pripovjedna vrsta

KARAKTERIZACIJA LIKOVA - opisivanje fizičkog izgleda likova, njihove misli, osjećaje i stavove

FIZIČKA - opisujemo vanjski izgled likova. Opisujemo izgled tijela (boja kosa, oči, građa tijela) te stil odijevanja ako ga je autor spomenuo.

PSIHOLOŠKA - opisujemo unutarnji život osobe, njegove misli, osjećaje, svijest i podsvijest. Također gledamo i ponašanje lika, njegov odnos prema životu i prema drugim likovima iz knjige te općenito na njegovo raspoloženje.

MORALNA / ETIČKA - ova karakterizacija lika govori kako se lik ponaša i odnosi prema drugima, što nam govori njegova savjest i kako se odnosi prema izvršavanju zadataka.

SOCIJALNA - analiziramo ga s obzirom na društvo u kojem živi te sagledamo jesu li njegove osobine uvjetovane s obzirom na njegovo mjesto u društvu. Socijalne osobine na koje valja obratiti pažnju su njegov društveni status, imovinsko stanje, porijeklo, status obrazovanja, međusobni odnos lika i zajednice i kako sredina u kojoj živi utječe na njega i njegovo ponašanje.

GOVORNA - iz govora lika saznajemo u kojem području lik živi, govori li lik zavičajnim dijalektom, koristi li žargone te ima li neki poseban stil kojim se izražava. Upoznajemo lik s obzirom na njegovo podrijetlo.

TIPOLOGIJA LIKOVA – disciplina određivanja karakterističnih osobina u nekoj cjelini činjenica, predmeta i sl. s namjerom da se odrede različiti tipovi i objasne odnosi među njima

ZNAČENJE - koristi objekt, boju, osobu ili čak situaciju da bi dao dublje značenje od doslovnog značenja

IDEJA - Ideja književnog djela osnovni je misao djela. Ideju određujemo na kraju čitanja i ona je smisao pročitano. Cjelokupni smisao djela proizlazi iz autorova umjetničkog dojma te iz sadržaja. Navodi nas na poruku koju je autor prenio kroz sadržaj djela. Ona je misao koja je navodila autora pri pisanju djela

UOKVIRENA KOMPOZICIJA – počinje od nekog događaja na koji se nadovezuje drugi događaj, a onda se zbivanja vraćaju na početak.

Novela

- sažet i kratak prozni oblik
- ima nešto čvršću strukturu od samoga romana
- ima vrlo malo likova (samo jednog ili dva)
- obrađuje uglavnom jedan konkretni događaj iz njihovog života
- novelu zanima pojedinačna ljudska sudbina i život ili sličica iz života
- uglavnom se na kraju novele iznosi neka poanta ili pouka do koje se dolazi naglim obratom u radnji

Pripovijetka

- književni tekst u kojem se pripovijeda radnja u kojoj sudjeluje nekoliko likova. Pripovijetka je dulja od priče, no kraća od romana.

Roman

Roman je najopširnija prozna vrsta, a u današnje vrijeme i najpopularnija

- u 12.st. *terminom roman* nazivao se svaki spis pisan pučkim (romanskim) jezikom
- sredinom 12. st. pod pojmom roman ubrajamo stihovane pripovijesti
- do 17. st. *romanom* se nazivalo svako djelo s viteškom i pustolovnom tematikom
- tek od 17 st. pojavom *romana* „*Don Quijote*“ Miguela de Cervantesa roman dobiva značenje slično današnjem (teme: iz svakodnevnog života)
- svoj najveći uspon roman je imao u 19.st. u razdoblju realizma (realistički roman)
- tada nastaju djela poput „*Zločina i kazne*“ F.M. Dostojevskog i „*Ane Karenjine*“ L.N. Tolstoja
- u 20. st. dolazi do raskida s tradicijom – javlja se novi tip romana koji u središte stavlja podsvijest glavnoga junaka, a ne priču

VRSTE ROMANA

Prema temi	pustolovni, kriminalistički, povijesni, društveni, psihološki, ljubavni
Prema stavu autor	humoristički, satirični, sentimentalni, didaktički (poučni)
Prema kompozicijskim odnosima u romanu	roman zbivanja - <i>zbivanje ujedinjuje ono što roman obrađuje</i> roman lika- <i>strukturu dominiraju povezani likovi (ili jedan lik)</i> roman prostora - <i>bitna veza je neki zamišljeni ili stvarni prostor</i>
Prema književnim epohama	romantički, realistički, naturalistički, moderni

najvažniji hrvatski romani

Petar Zoranić, *Planine* (1569.) - prvi hrvatski roman

August Šenoa, *Zlatarovo zlato* (1871.) - prvi hrvatski povijesni roman

Miroslav Krleža, *Povratak Filipa Latinovicza* (1932.) - prvi hrvatski moderni roman

MODERNI ROMAN

-preteča modernog romana je Dostojevski

-**moderni monološko-asocijativni roman** ne gradi se više na fabuli i oblikovanju karaktera, već na što uvjerljivijem **reproduciranju čovjekove svijesti**

(J. Joyce, V. Wolf)

- težište se premješta s događaja na lik

- teži se da se što potpunije otkrije čovjekova unutrašnjost, njegov misleni i osjećajni svijet

- slabi ili se potpuno dokida tradicionalna fabula

- događaji se više ne povezuju s logikom uzroka i posljedice nego asocijacijama ili razmišljanjima glavnog lika
- vrijeme više nije tradicionalno, u sjećanjima likova teku usporedno vremena, ono sadašnje i sva ona vremena s kojim čovjeka vežu uspomene na neke događaje, ljude

Unutarnji monolog je književni postupak kojim pisac karakterizira lik njegovim vlastitim razmišljanjima, razgovor koji vodi sam sa sobom.

Slobodni nepravni govor, jedna od pripovjednih tehnika prikaza svijesti lika, bliska unutarnjemu monologu. Pripovjedač je taj koji postavlja scenu, misli lika prikazuje izravno, iako cijelo vrijeme o njem govori u trećem licu.

PROZA U TRAPERICAMA

-proza u kojoj se pojavljuje mladi pripovjedač koji je najčešće i glavni lik, koji u 1. licu pripovijedanja izgrađuje svoj osebujni stil na temelju govornog jezika gradske mladeži i osporavanja tradicionalne i postojeće strukture

3. DRAMA

Drama

- znači radnja
- ona obuhvaća sve književne vrste namijenjene izvođenju na pozornici, a koje svoj pravi smisao dobivaju u kazališnoj predstavi.

Kazalište

- kulturno umjetnička ustanova, namijenjena održavanju priredbi scenske umjetnosti
- postoji od davnina, kao rezultat ljudske sklonosti pričanju priča
- nastalo je u antičkoj Grčkoj iz rituala koji su se održavali u čast boga Dioniza
- u radu kazališta sudjeluje velik broj djelatnika, koji se dijele na:

umjetničko (glumci, redatelji, dramaturzi, kostimografi i dr.)

tehničko (rekviziteri, šaptači i dr.)

administrativno (intendant, blagajnici i dr.) kazališno osoblje

-osnovni tipovi kazališnih predstava su:

drame

komedije

mjuzikli

Ustroj dramskog teksta

- predložak prema kojem je nastala drama
- ustroj dramskog teksta:

popis lica ili osoba - stoji na početku dramskog teksta

didaskalije - kratki opisi i upute redatelju i glumcima

dijaloge - upravni govor dva lika koji izražava suprotnosti među likovima

monologe - govor jednog lika kada govori sam sa sobom; služi za prikazivanje razmišljanja i idejnih stavova likova

Dramski sukob

- okosnica je dramske radnje
- može biti vanjski (između dvaju i više likova) ili unutarnji (lik je u dvojbi, proturječnostima, u sukobu sam sa sobom)
- stvara napetost, u odnosima između pojedinih likova, pokreće radnju u njenom zapletu, ali je i upravlja prema raspletu
- traži da na neki način bude razriješen prije završetka drame.
- razvija se iz odnosa koji su uspostavljeni između glavnih likova u drami i iz suprotstavljenosti njihovih životnih stavova i težnji

Dramska napetost

- Dramska napetost u dramskom tekstu izvire iz dramskog sukoba
- najviši stupanj dramske radnje
- naziva se još i kulminacija (vrhunac)

Dramski lik

- dramski likovi samostalno djeluju i govore
- svaki od njih je neovisan subjekt svojega diskursa te da se sva zbivanja prikazana u drami odvijaju bez posrednika, u vremenu i prostoru izvedbe

Dramski književni rod

grč. drama = radnja

obilježja drame su:

- radnja se iznosi u dijaloškom obliku i namijenjena je izvođenju na pozornici
- radnja je utemeljena na dramskom sukobu, a bitno obilježje je i dramska napetost
- na početku teksta nabrojane su osobe koje se pojavljuju u drami
- sastavni dio dramskog teksta su didaskalije (upute glumcima)
- dramski tekst uglavnom je podijeljen na činove i prizore

podjela drame:

- **tragedija** – dramski tekst kojeg karakterizira tragičan sukob likova s tragičnim raspletom (smrt glavnog lika)
- **komedija** – dramsko djelo komičnog ugođaja, s komičnim likovima i zapletima i sretnim završetkom
- **drama u užem smislu** – dramski tekst u kojem se prikazuje ozbiljan događaj

- u dramskom djelu treba uočiti: temu, kompoziciju, likove, mjesto i vrijeme radnje, ideju, jezik i stil

ČIN – veći zaokruženi dio dramske radnje koji se sastoji od više prizora, u kazališnoj predstavi, označava se dizanjem i spuštanjem zastora

SLIKA – dio dramskoga djela prepoznatljiv po promjeni izgleda pozornice

PRIZOR – dio čina koji se prepoznaje po ulasku novoga lika na pozornicu

KOMEDIJA – dramsko djelo u kojem se prikazuju smiješne i šaljive strane života

DRAMSKI DIJALOG – razgovor između dva ili više likova

DRAMSKI MONOLOG – govor kojeg izgovara jedna osoba iznoseći pri tome vlastite misli naglas ili obraćajući se direktno publici ili liku

DIDASKALIJE (UPUTE) – dijelovi teksta koji upućuju redatelja i glumce kako izvoditi predstavu i čitateljima omogućuju da bolje razumiju zbivanja i likove u tekstu (najčešće pisane kosim slovima u zagradi)

PASTORALA – vrsta drame idiličnog ugođaja, ističe ljepotu života u prirodi, a likovi su često vile, vilenjaci i satiri

Tragedija

-vrsta drame u kojoj glavni lik ili ideje za koje se on bori, nestaju ili propadaju - ishod je tragičan

-nastala je u antičkoj Grčkoj

-precizni nastanak jeste pjesme hora koji je oplakivao Dionizovu smrt

OBILJEŽJA TRAGEDIJE:

Tragični junak- središnji lik tragedije, koji stradava ne zbog vlastite krivnje, nego zbog sudbine koja mu je donijela nesreću (bez krivice kriv).

Tragični sukob- sukob tragičnog junaka s ostalim likovima koji imaju različita uvjerenja od njegovih.

Tragična krivnja- krivica zbog koje tragični junak trpi.

Tragični završetak - krajnji rasplet tragedije u kojemu junak teško stradava: ubijaju ga ili se pak sam ubija, biva prognan i sl.

Uzvišeni stil - ton kojim je pisana tragedija, specifičan po svojoj uzvišenosti, kojoj je uloga radnju tragedije učiniti još dramatičnijom.

MODERNA DRAMA

Začetnik moderne drame ruski je dramatičar **Anton Pavlovič Čehov**, rođen 1860. god.

Njegove su drame bile drame atmosfere, nabijene lirskim akcentima u kojima se izbjegava tradicionalni dramski zaplet, pokazuje se stanje lika i njihovo okruženje u trajanju bez ikakve veće promjene. Njegova najpoznatija djela zasigurno su *Ujak Vanja* (1897.), *Galeb* (1897.), *Tri sestre* (1900.) i *Višnjik* (1903.).

Na daljnji razvoj moderne europske drame snažno su utjecali i skandinavski književnik August Strindberg (*Otac, Gospođica Julija, Put u Damask*) te **Henrik Ibsen** (*Stupovi društva, Nora, Sablasti*). Označili su široki raspon od naturalističke i psihološke drame, sve do one simboličke.

Razlikujemo mnogo različitih vrsta moderne drame, kao što su **ekspresionistička drama, poetska drama, epsko kazalište, antidrama (kazalište apsurdna) te američka suvremena drama.**

Sva djela moderne drame karakterizira **ilirizam, mistički akcenti, simbolistički fatalizam, sumorne atmosfere u kojima prevladavaju elementi sna, priviđenja**. Prikazuju ekstazu ljudskih strasti, sukoba u čovječanskim razmjerima.

Uvode se masovne scene, proletarijat, industrijska sredina i tehnika filmske montaže. Na taj se način razbijaju oblici klasične dramske strukture.

Tradicionalnu realističku dramsku strukturu zamjenjuje **nizanje scena epskog karaktera** koji obično povezujemo sa glazbenim umecima. Teme drama su uglavnom društvene kronike, problem relativnosti etičkih vrijednosti. Likovi su **biološki i društveno determinirani**.

Moderna se drama razvija u rasponu od lirske, odnosno poetsko-simboličke drame preko povijesne, političke i društvene, sve do avangardističke, eksperimentalne, epske, antidrame i poetske drame.